

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

№4

ISSN: 2992-8982

<https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/>

2025

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Elektron nashr. 1093 sahifa.

E'lon qilishga 2025-yil 7-aprelda ruxsat etildi.

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoiraz Azimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldix'o'ja o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Utayev Uktam Choriyevich, O'z.Respub. Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon o'g'li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Okil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjayevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongirاتبay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhridinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoira Azimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Head of Department, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Ochilov Farkhod, Head of DCEC, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Viktorovna, Candidate of Economic Sciences (Moscow)
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyeva Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o'qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi

Board of Experts:

Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khalikov Suyun Ravshanovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Rustamov Ilkhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Xusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Raximovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridaxon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher

08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 Makroiqtisodiyot
08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 Ekonometrika va statistika
08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 Marketing
08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 Menejment
08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi 336/3-
sonli qarori bilan ro'yxatdan
o'tkazilgan.

MUNDARIJA

Цифровизация социально-трудовых отношений: вызовы и перспективы для работников	18
Абдумухтаров Анваржон Акрамжонович	
O'zbekistonda faoliyat ko'rsatayotgan soliq to'lovchi yuridik shaxslarning iqtisodiy faoliyatini rag'batlantirish masalalari.....	26
To'xtaboyev Nuriddin Isomiddin o'g'li	
Ecotourism in Protected Areas: A Literature Review.....	32
Ismoilova Maftuna Mamat qizi	
Iqtisodiyotning innovatsion rivojlanishi sharoitida xizmatlar sohasini rivojlantirishning hududiy xususiyatlari.....	38
Primova Shaxlo Jumayevna	
Statistik baholash va ekonometrik modellashtirish orqali biznes rivojlanish tendensiyalarini samaradorligini baholash.....	43
Xabibullayev Ibrohim, Saidova Marhabo Xabibullo qizi	
Tijorat banklarida xususiy kapital hisobi va auditini takomillashtirish	52
Qodirova Zilola Maxmud qizi	
Qo'shilgan qiymat solig'i ma'muriyatchiligining ilg'or xorij tajribasi.....	57
Erkayev Nodir Xudayberdiyevich	
O'zbekistonda yashil iqtisodiyotni joriy etish holati va asosiy yo'nalishlari.....	71
Madraximova Zulfiya Nurmatovna, Ishankulova Komila Kurbanovna, Ortiqboeva Aziza Xolmurza qizi, Omonkulova Ro'zigul Akmaljon qizi	
Challenges and opportunities in implementing green economy indicators in uzbekistan's industrial sector under the fourth industrial revolution.....	76
Shodmonov Ruslan Golib ugli, Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich	
Rivojlangan mamlakatlarga ishchi kuchi oqimi va O'zbekiston mehnat bozoridagi o'zgarishlar.....	89
Tilabova Kumush Farhod qizi	
Mamlakatda "yashil" iqtisodiyotni rivojlantirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarini takomillashtirish	95
Yuldashboyev Azizulloh Bunyodbek o'g'li, Matkarimov Inomjon Baxtiyorovich	
"Ta'lim muassasalarida moliyaviy resurslarni samarali rejalashtirish va boshqarish"	101
Bauyetdinov M.J., Medetbayeva D.T.	
Enhancing utilization and minimization of renewable energy systems in uzbekistan	105
To'irova Hamida Umedovna	
Tijorat banklari daromadini oshirishda aholining savodxonligi va xulq atvorining roli	114
Shakhlo Davirova	
2020–2024-yillarda o'zbekistondagi iqtisodiy o'sish dinamikasi	120
Akbarov Nodir, Ibodullayev Navro'zbek	
O'zbekistonda xalqaro moliyaviy institutlarning yashil moliyalashtirish jarayonidagi roli va strategik yo'nalishlari	125
Gulmira Axmadjonova Xabibulla qizi	
Sug'urta tizimiga raqamli texnologiyalarning ta'siri	133
Uzaqova Kamola Bexzodovna, Yahyoyev Bahriddinxon Bahroil o'g'li	
Improving payment services practices in commercial banks: strategies for efficiency and security.....	138
Mamayusuf Abdusamatov	
Jahon moliya tizimi: asosiy tendensiyalar va rivojlanishning innovasion yo'nalishlari	143
Ataniyazov Jasurbek Xamidovich	
Повышение конкурентоспособности экологического туризма Узбекистана путём развития всесезонных горных туристических центров.....	150
Ахмедходжаев Равшан Темурович	
Xo'jalik yurituvchi subyektlar tashqi iqtisodiy faoliyatida valyuta operatsiyalarini takomillashtirish	157
Safarov Alisher Ibrohim o'g'li	

Oliy ta'lim tizimini miqdoriy va sifat ko'rsatkichlari asosida baholashning kompleks metodologiyasi.....	163
Hakimova Mushtariybonu Hamid qizi, Bozorova Muazzam Hamid qizi	
Ko'chmas mulkni boshqarish samaradorligini baholashning uslubiy yondashuvlari	167
Mirdjalilova Dildora Shuxratovna	
Xizmatlar sohasini rivojlantirishda kichik biznesning ahamiyati va uning innovatsion rivojlantirishdagi muhim xususiyatlari	173
Ulasova Oygul Baxtiyorovna	
Результаты долгосрочного прогнозирования и стратегического анализа эффективной организации современного управления жилищным фондом.....	178
Бердиева Дилфуза Ахатовна	
Improving long-term assets accounting and auditing	184
Gulboy Yusupov	
Davlat budjeti va xususiy sektor ishtirokida oliy ta'limni moliyalashtirishning optimal modeli.....	189
Bozorov Alisher Ro'zimurodovich	
Xufyona iqtisodiyotni qisqartirishda soliq islohotlari va raqamli texnologiyalar: O'zbekiston tajribasi va xalqaro yondashuvlar.....	193
Choriev Makhmayokub, Karimov Mamurbek, Xamrayev Olimjon, Urazov Mansur	
Bank aksiyalarining bozordagi narx dinamikasi va unga ta'sir etuvchi omillar	200
Nomozov Samandar Shuxrat o'g'li	
Sanoatda rivojlanish kafolati: moliyaviy boshqaruvni raqamli transformatsiya orqali avtomatlashtirish.....	206
To'qlijev Abdirauf Bahodir o'g'li	
Inson kapitalini rivojlantirishning jamiyat farovonligi, aholi daromadlariga ta'siri.....	214
Bozorova Saxobat Abdujapparovna	
Анализ конкурентной среды: методология, примеры и этапы процесса.....	219
Садикова Раъно Абдуллаевна	
Tijorat banklarida muammoli kreditlarning nazariy asoslari va ular bilan ishlash mexanizmining zaruriyati	225
Salixova G.J	
Iqtisodiyotda energiya xavfsizligiga erishishning xorij tajribasi.....	230
Samandarov Og'abek Alisher o'g'li	
Measuring methodologies of influence of the esg factors	235
Tolipova Feruza Alisherovna	
Совершенствование налогового администрирования в условиях экологически устойчивого развития.....	240
Омонов Отажон Журакулович	
Moliyaviy vositalar asosida erkin iqtisodiy zonalarni rivojlantirish strategiyasini takomillashtirish	249
Quziev Ravshan Ramazanovich	
Методологические аспекты внедрения управленческого учета в университетах Узбекистана.....	253
Каршиева Мохинур Олим кизи	
Budjet tashkilotlarida tovar-moddiy zaxiralar hisobini takomillashtirish (tibbiyot muassasalari misolida)	257
Tulyaganov Abdumalik Abdiraximovich	
Умные города как фактор экономического развития.....	261
Нозима Кахрамоновна Хакбердиева	
Перспективы зеленого фактора экономического роста в Республики Узбекистан.....	266
Исламова Насиба Улугбек кизи, Абдурашидов Отабек Улугбекович, Мамасалиева Мукаддас Ибадуллаевна	
Qurilish korxonalarida sifat menejmentini joriy qilish mexanizmlarini takomillashtirish	270
Ergashev O'tkir, Saidov Mash'al Samadovich	
Xorazm viloyatida eksportni rivojlantirish uchun potensial imkoniyatlar va ularni baholash.....	275
Fozil Xolmurotov	
Maishiy xizmatlar sohasini davlat tomonidan tartibga solishning nazariy jihatlarini.....	282
Quliyev Begimqul Melikovich	

O'zbekiston hududlarida chakana kreditlashning o'sishi.....	289
Eshqobulova Charos O'roq qizi	
Empowering uzbekistan's grain enterprises: innovative strategies for sustainable growth and operational efficiency.....	292
Kurbanova Dildora Abdurakhmanovna	
Kapital investitsiyalarga doir axborotlarni xususiy kapital to'g'risidagi hisobotda aks ettirish uslubiyatini takomillashtirish	298
Boronov Bobur Farxodovich, Muxammadiev Zarrux Umarovich	
To'qimachilik korxonalarining yashil iqtisodiyotga o'tishi va yengil sanoat korxonalarini muqobil energiyadan samarali foydalanish yo'llari	303
Xolbekova Feruzaxon Rasulovna, Jalolova Aziza Jalol qizi	
Research on the effects of interest rate, inflation rate and gross domestic product (GDP) on the level of foreign direct investment (FDI) inflows (evidence from Uzbekistan).....	307
Azimov Shakhzod	
Organik mahsulotlar eksportini rag'batlantirishda maqsadli bozorlarga yo'naltirilgan marketing strategiyalari.....	314
Xidirov Shohrux Bobir o'g'li	
Korxona iqtisodini barqarorligini ta'minlash masalalari.....	319
Abdullayev Maqsud Abdumaxmudovich	
Внедрение инновационных методов управления человеческих ресурсов в строительных компаниях.....	323
Джураева Гузаль Шавкатовна	
Sug'urta zararlarini baholashda sun'iy intellektni qo'llash istiqbollari	328
Shoraximova Zilola Nasirdjonovna	
O'zbekiston Respublikasi mahalliy budjet tizimini moliyalashtirish masalalari	332
Qo'ldoshev Diyor O'rol o'g'li	
Raqamli texnologiyalar asosida raqamli ekotizimlar va ularning biznes-jarayonlarga ta'sirini aniqlashga ilmiy qarashlar tahlili	336
Suvanova Dilnoza Dilmurod qizi	
Innovatsion salohiyatni oshirish asosida qurilish materiallari sanoati korxonalarining boshqaruv mexanizmlarini takomillashtirish	342
Xaydarova E'zoza Shukurullayevna	
Aholi turmush darajasini dinamik kontekstli normallashtirish va moslashuvchan vaznlar usuli orqali baholash	352
Xolto'rayev Islom Ilhomovich, Ollokulova Feruza Mansurovna	
O'zbekiston Respublikasida xufiyona iqtisodiyotini qisqartirish va mamlakat rivojlanishiga uning ta'siri.....	358
Baxtiyorov Sherali Muzaffarovich	
Qayta tiklanuvchi energiya manbalari qurilmalarini aholi tomonidan xarid qilish va kompensatsiya ajratish jarayonlarini raqamlashtirish hamda tizimlar integratsiyasi istiqbollari.....	362
Ochilov Abdujabbor Akramovich	
O'zbekistonda kambag'allikni qisqartirish va aholi farovonligini oshirishda chet el tajribasining afzalliklari.....	369
Raxmatullayeva Shaxnoza Xamidovna, Akbarova Iroda Samatovna	
Qurilishda loyiha boshqaruvi konsepsiyasining mazmuni	375
Pulatov Shaxron Axmedovich	
Loyiha budjeti va uning ijrosini ta'minlash masalalari.....	379
Murodova Mohigul Chori qizi, Xamidov Odil Davurovich	
Qishloq xo'jaligidagi chorvachilik tarmog'ining iqtisodiy faoliyatini o'rta muddatli statistik prognozlarini tuzish (Andijon viloyati misolida).....	390
Iskandarov Davlatbek Xursanbekovich, Urishev Baxtiyor Abdusamatovich, Muydinov Xusniddin Nuriddin o'g'li	
Innovatsion faoliyatning iqtisodiy samaradorligini baholash va rivojlantirish yo'llari.....	397
Qurbonov Tolmasjon Namoz o'g'li, Shodiyev Fazliddin Qalandar o'g'li, Holmirzayeva Gulruh Akbarovna	
Fond bozorida kompaniyaning investitsion jozibadorligini baholash uslubiyoti	403
Yulduz Usmanova	
Jahon bozoriga kirishda elektron bozorlarning ahamiyati	411
Hamroyeva Umida	

Comparative statistical analysis of foreign trade indicators of the Republic of Uzbekistan	415
Abdujalilova Bibisora Bakhodir kizi	
Yaxshi korporativ boshqaruv orqali aksiyadorlik jamiyatlarining kapital qiymatini oshirish: metodologik yondashuv.....	423
Urinov Bobur Nasilloevich	
JAS – barqaror qishloq xo'jaligini rivojlantirishning yapon modeli vositasi	423
Baynazarov Elmurod Erkinovich	
Xususiy banklarning depozit operatsiyalarini mustahkamlash yo'llari	435
Olimov Abror Axadjon o'g'li	
The impact of digital financial technologies on the financial system.....	439
Yahyoyev Bahriddinxon Bahroil o'g'li, Pardayev Olim Mamayunosovich	
Korxona eksport salohiyatini oshirishning "yashil" marketing mexanizmi	443
To'rayev Shohrux Halimovich	
O'zbekistonda ichki turizmni rivojlantirishda turistik oqim mavsumiyligini boshqarish yo'llari	448
Fayazov Muxiddin Sobirovich	
Sanoat korxonalarida qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanish bo'yicha xalqaro tendensiyalar	453
Bobobekov Ergash Abdumalikovich	
Ayollar tadbirkorligining tarixi: O'zbekiston va dunyo bo'yicha rivojlanishi.....	459
Burxanova Sabo Tulanovna	
Qimmatli qog'ozlar bozorida investorlar risklarini pasaytirishni takomillashtirish yo'llari.....	466
Xalilov Umid Ishtemirovich	
Korxona moliyaviy ko'rsatkichlari tahliliga fundamental yondashuv.....	470
Dilshodjon O'rinov, Sanobar Ismoilova	
Iqtisodiy o'zgarishlar davrida korxonalar moliyaviy barqarorligining ta'minlanishi omil va mezonlari	475
Xolbekova Dilobarxon Rasuljon qizi	
Cash accounting as a tool of financial discipline and transparency in the public sector.....	481
Marqaboyev Sardorbek Abdusalomovich, Annayev Abdurasul Abdurashidovich	
Пути совершенствования практике финансирования социального предпринимательства.....	486
И.Ж.Исаков	
O'zbekistonda an'anaviy resurslar va qayta ishlanadigan energiya manbalarini rivojlantirish imkoniyatlaridan unumli foydalanish	490
Normurodov Xusan Eshmaxmatovich, Kaxramanova Sevda Shamsiddin qizi	
Ijtimoiy salohiyat – hududiy iqtisodiyotni rivojlantirishning boshqaruv obyekti sifatida.....	497
Erkayeva Gulbahor Panjiyevna, Zoirov G'olibjon Toshtemir o'g'li	
Xorazm oziq-ovqat bozorida mahsulotlarning raqobatbardoshligini oshirishda marketing faoliyatlarini baholash usullari	503
Abdikarimova Zilola Baxramovna	
Переход к зелёной энергетике узбекистана как возможность достижения устойчивого экономического роста.....	508
Бай Жин Хуан (Bai Jin xuan)	
Изучение условий финансирования проектов международными банками развития	513
Жалилова Барнохон Суръатжонова	
O'zbekiston respublikasi budjet jarayonida budjetlarning ochiqligi va jamoatchilik ishtirokini oshirish.....	517
Shodmonqulov Temurbek Ulug'bek o'g'li	
Chiqib ketayotgan aktivlarni hisobga olish va baholash masalalari	522
Kuziyeva Dinora Bahodirovna	
Asosiy kapitalga investitsiyalarning iqtisodiy o'sishga ta'siri.....	528
Qo'shbaqov Aybek Shovqiyevich	
Changes in employee benefits and human resource management in accounting system of the Republic of Uzbekistan	535
Ravshanbekov Lazizbek Tolibjon o'g'li, Toshpulatova Munisabonu	

Iqtisodiyot tarmoqlarida suv iste'molini boshqaruvining raqamlashtirish tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarini takomillashtirish istiqbollari.....	541
Karimov Anvarjon Muqumjonovich	
Теоретические аспекты налогообложения доходов физических лиц на основе всеобщего декларирования	547
Усманова Мухлиса Сагдуллаевна	
Bank tizimini raqamlashtirish va uning bank barqarorligiga ta'siri.....	555
Sayfullayev Jamshidjon Xabibjanovich	
Kambag'allikni qisqartirish va aholi bandligini ta'minlashda tadbirkorlik faoliyatining o'rni	560
Saparov Ismat Chorshanbiyevich	
Innovatsion korxonalarda xarajatlar hisobining zamonaviy usullari	565
Turayev Og'abek Kaxramonovich, Ochilov Shavkat Toshmamatovich	
Дополнительные услуги в индустрии гостеприимства как эффективный инструмент продвижения бренда предприятия	570
А.И. Лесников, Д.В. Мамаева	
Преимущества и вызовы перехода на зелёную экономику	580
Умарова Гузал Гайратовна, Лапасова Камола Фарход кизи	
Yashil iqtisodiyot sharoitida hududlarda ishlab chiqarish korxonalarining iqtisodiy samaradorligini oshirish	586
Ibrogimov Sherzodbek Xalimjon o'g'li, Djurayeva MaxliyoXon Xayrullayevna	
Yashil iqtisodiy o'sishni ta'minlashda bevosita soliqlar rolini oshirish masalalari	591
Abdullayev Dilmurod Aliyar o'g'li	
The main directions for improving innovative activities in agriculture	598
Aytmuratova Miyrigul Zhalgasovna	
Klaster tizimi orqali O'zbekistonda qishloq xo'jaligining iqtisodiy o'sishi	605
Xaydarov Sardor Komil o'g'li	
Inklyuziv ta'lim: adolatli va teng jamiyat sari	610
Muxamedjanova Dilshodxon Muzaffarovna	
Yashil iqtisodiyot: muammo va yechimlar	615
Boymatov Xoliyor Qurbonovich	
Issues of using foreign loans in the development of the transport system in the Republic of Uzbekistan	621
Alimov Ilhomjon Ikromovich	
Проблемы и резервы развития пищевой промышленности в экспортном направлении.....	628
Ўролова Севара Бехзод кизи	
Оценка степени риска инновационной деятельности	634
Алиева Эльнара Аметовна	
Yashil innovatsiyalar, ularning turlari va omillari.....	638
Maxkamova Sayyora Shokirovna	
Qishloq xo'jaligida transport tizimidan samarali foydalanishning nazariy asoslari.....	641
Turdiyeva Irodaxon Ismoil qizi	
Soliq ma'murchiligida nazorat funksiyasi va unda kameral soliq tekshiruvi hamda takomillashtirish yo'llari.....	648
Hujamuradov Abrorbek Ro'zimurat o'g'li	
Sanoat korxonalarida xarajatlarni mahsulot tannarxiga taqsimlash metodologiyasini takomillashtirish istiqbollari	653
Safarov Javohir Ismoilovich	
Moliyaviy hisobotlarni shakllantirishda milliy standartlarni xalqaro standartlarga uyg'unlashtirish masalalari	659
G'aniyev Zafar Usanovich	
Ta'lim kreditini moliyalashtirish jamg'armasi faoliyati.....	666
Adilov Zuxriddin Marip o'g'li	
Tibbiyot muassasalarining moliyaviy ta'minoti va resurslardan foydalanish mexanizmlariga ta'sir qiluvchi omillar	670
Elmurodov G'ayratjon Abdumurodovich	
Tourism finance for sustainability: investing in green futures	674
Tashpulatov Sadriddin Sayfulloevich	

Ta'lim jarayonlarini boshqarishda mobil texnologiyalar	681
Esonova Mohiraxon Sodiqjon qizi, Ovхunov Iqboljon Abdunabiyevich, Sherzodbek Nabiyev Nurmuhammad o'g'li	
Banklarda risklarni nazorat qilishning amaliyoti	686
Jumanazarov Muzaffar Jumanazar o'g'li	
Налоговые реформы в Узбекистане: вызовы, достижения и перспективы	692
Садиков Искандар Гайратович, Буранова Лола Вахобовна	
Turizm xizmatlari samaradorligini baholash usullari va vositalari tahlili	704
Jiyanov Uktam Panjiyevich	
Korxona va tashkilotlarda xodimlarni boshqarish strategiyasi	712
Raxmonova Feruza Musakulovna	
Maktabgacha ta'lim tashkiloti direktorlarini menejerlik faoliyatiga tayyorlashning ahamiyati	716
Dusmaxamedov Abduljalil Abdusabirovich	
Davlat korxonasini xo'jalik jamiyatiga o'zgartirishning foydali jihatlari	720
Z.D. Sanjarov	
The role and main types of agricultural tourism in Uzbekistan	724
M.Xolmuratova, G.N.Tojiyeva	
Цифровые технологии как драйвер повышения эффективности банковского маркетинга	727
Кахрамонов Хуршиджон Шухрат угли, Маннабова Хулкар Фарход кизи	
Потребительская стоимость товаров в условиях экономики Узбекистана	735
Мусаева Шоира Азимовна	
Valyuta risklarini boshqarishda metching siyosatining ahamiyatini oshirish	739
Yahyayev Ziyodilla Lutfullayevich	
Yangi o'zbekiston iqtisodiyotida xususiy tadbirkorlikning roli va ahamiyati	744
Azimova Shoxista Salohiddinovna	
Improving the methodology for assessing the financial stability of banks	750
Sharipova N.H.	
Инструменты стратегического планирования и прогнозирования в управлении ООО "МТЕ TECHNIK": оценка и повышение финансовой стабильности	757
Нишоновна Муниса Одилжон кизи	
Актуальные вопросы налоговой политики	763
Бердыева Угулой Абдурахмоновна	
Ilm-fanni moliyalashtirish va innovatsiyalarni qo'llab-quvvatlash jamg'armasi	768
Ramazonov Javohir Bekzod o'g'li	
Jizzax viloyatida ekologik, rekreatsiya turizmlarini rivojlantirishning iqtisodiy samaradorligini baholash va uni prognozlashtirish	773
G'apparov Azim Qayumovich	
Qashqadaryo viloyatida ekologik va yashil texnologiyalarga kiritilayotgan investitsiyalar	781
Meylikov Fazliddin Abdulhalim o'g'li, Buriyev Shaxbos Baxtiyorovich	
Biznes subyektlari auditida soddalashtirilgan moliyaviy hisobot tayyorlash usulini qo'llash xususiyatlari	786
Tajekeev Ziyatdin Kobeysinovich	
Biznes jarayonlarni modellashtirishning nazariy asoslari	791
Mullajonova (Matchanova) Shaxsanam Taxirovna	
Raqamli xizmatlar bozori: elektron tijorat orqali xizmat ko'rsatishning yangi bosqichlari	796
Maxammadaliyeva Muslimaxon Sherali Qizi	
"Yashil iqtisodiyot"ga o'tish zaruriyati va uni barqarorlashtirishning ahamiyati	800
Musurmankulova Gulchehra Isabekovna	
Ekologik turizm nuqtai nazaridan turizm marketingining usullari va asosiy vositalarining xususiyatlari	806
Yokubjonova Xulkarbonu Yokubovna	
O'zbekiston iqtisodiyotida turizmning o'rni va rivojlanish istiqbollari	815
Qosimova Fazilat, Kalandarov Ravshan	
Korporativ strategiyani ishlab chiqish bosqichlarining tahlili	819
Xidirova Marg'uba Rustamovna, Abduvasiyeva Marjona Anvarovna	

Mamlakatimiz turizmini rivojlantirishda investitsiyalarni jalb qilish bo'yicha o'tkazilayotgan islohotlarning o'rni.....	823
Ayubov Ilyos Ilxomovich, Nuridinov Bexruz Akbar o'g'li	
Hududlarda tadbirkorlarning islomiy investitsiyalardan foydalanish niyatlariga undovchi omillarning empirik tadqiqoti.....	829
Irgasheva Gulbahor	
Davlat vositalari yordamida innovatsion faoliyatni moliyaviy rag'batlantirish yo'nalishlari	836
Baxriddinov Nodirbek Zamirdinovich	
Важность качества управления на предприятиях общественного питания.....	842
Абдуллаева Зульфия Иззатовна, Махмудов Суннатжон Абдужаббор Угли	
O'zbekistonda "yashil" moliyalashtirishni rivojlantirish yo'nalishlari	848
Shaislamova Nargiza Qabilovna	
Mahalliy budjetning qo'shimcha daromadlarini shakillantirish yo'nalishlari.....	856
Yuldashev Javohirbek Ikromjon o'g'li	
Davlat moliyaviy nazoratida axborot texnologiyalaridan foydalanishni kengaytirish masalalari	860
Ro'zimatova Nigora Abdullaevna	
Принципы «справедливой стоимости» в мсфо: достоинства и проблемы применения в банках узбекистана	869
Айтмуродова Рушана Бахтиеровна	
Yashil iqtisodiyot loyihalarini moliyalashtirishning nazariy jihatlari	876
Allaberganova Asalxon Kadirovna	
Davlat moliyaviy nazoratini tashkil etish hamda amalga oshirish tartibini takomillashtirish	880
Xasanov Ruslan Raxmatovich	
Yirik soliq to'lovchilar va ularning investitsiyaviy faolligini investitsiyaviy chegirmalar orqali rag'batlantirish	883
Tohirov Shuhrat Niyoz o'g'li	
MHXS bo'yicha moliyaviy hisobot tayyorlashda foydalaniladigan tuzatuvchi buxgalteriya yozuvlar.....	888
Sheraliyev Xayrulla Karimovich	
Qurilish korxonalarida investitsiyalarni boshqarishning xorijiy tajribalari va ularni mamlakatimizda foydalanish yo'llari	894
Karimov Inomjon Ortikbaevich	
Davlat xaridini tashkil etishning ijtimoiy-iqtisodiy amaliyati va uni iqtisodiyotga ta'siri.....	900
Burxanov G'ofur Baxodirovich	
Влияние технологических инноваций на международные финансовые рынки, а также на финансовый рынок нашего государства.....	904
Бабаназарова Гульзар Зиуатдиновна	
Strategic development of global companies in modern conditions.....	909
Nasimov Bakhtiyor Vasiyevich	
Hududlarda sog'liqni saqlash tizimi asosiy ko'rsatkichlarini noaniq modellashtirish yordamida kompleks baholash.....	914
Ismoilova Dilfuza Ibodullayevna	
Tijorat banklari faoliyatini transformatsiyalashuv jarayonlarini takomillashtirish.....	923
Kulboyeva Nargiz Majitovna	
Сущность и причины возникновения проблемных кредитов	929
Улмасой Ахмедова Хусан кизи	
The use of digitalization and technologies in updating credit policy.....	934
Otabek Ma'mirjon ogli Azimov	
Финансовое моделирование сценариев развития предприятия с использованием методов многокритериального принятия решений (МКПР).....	938
Axmedov Akbarali Sultonmurodovich, Yuldosheva Gulnoza Abdinabievna	
Yuqori samarali energiya tejash texnologiyalari va katalizga asoslangan konversiya jarayonlari.....	945
Yusupov Ulug'bek Mamayusupovich	
Kambag'allikni kamaytirish maqsadida aholining ijtimoiy himoyalash mexanizmini takomillashtirish	951
Kasimova Gulyar Axmatovna	

Tijorat banklarida foiz riski muammosi	957
Turdiyev Abdulhakim Kulbazarovich	
Milliy mahsulotlarni tashqi bozorlarga olib chiqishdagi to'siqlarni bartaraf qilish choralari.....	964
Abdivaliyev Shahzodbek Xayrullayevich	
Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni moliyalashtirish usullari.....	970
Kaxorova Zamira Safaraliyevna	
O'zbekistonda mehmonxonalarda ovqatlantirish xizmatlarini takomillashtirish konsepsiyasi: strategik yondashuv.....	974
Yaxshiyev Xusniddin Tolibovich	
O'zbekiston sanoatida "yashil texnologiyalar" dan foydalanish va barqaror rivojlanish.....	979
Ubaydullaeva Gulchehra Erkabaevna	
Sanoat korxonalarida resurslarini rejalashtirish (ERP) tizimlarini joriy etishning orqali iqtisodiy samaradorlikni ta'minlash yo'llari	985
Azizov Abdulla Abdisalamovich	
Yashil texnologiyalar asosida sanoatni modernizatsiya qilish	990
Muftaydinov Mansur Kiyomidinovich	
Ta'lim va ilm-fan rivoji – taraqqiyot garovi	995
Jamalova Gulnora Gulomovna	
Yashil iqtisodiyot sharoitida turizm sektorida barqaror bandlikni ta'minlash masalalari.....	1000
To'rabekov Sohijon Sherboy o'g'li	
Yashil energitikasi integratsiya qilish va energiya samaradorligini oshirishning zamonaviy usuli (aqlli tarmoqlar-smart grids)	1007
Karimova Salima Elamonovna	
Yashil iqtisodiyot sharoitida soliqlarni raqamlashtirishni takomillashtirish	1012
Jo'rayev Botir Abdiyevich	
Yashil iqtisodiyotda tiklanadigan energiya manbalaridan foydalanish samaradorligi (TEM ko'rsatkichlar izohi)	1018
Sharifova Nargiza Djurayevna	
Экономическое образование молодёжи основа будущего страны.....	1023
Айматова Фарида, Айтиниязова Наргиза	
Biznes turizmining bugungi kundagi rivojlanish tendensiyasi.....	1028
Yangiyeva Sabrina Ixtiyorovna, Daniyarova Feruza Bahriddinovna	
Особенности кредитования сельскохозяйственных организаций и этапы его развития.....	1032
Ж.Я.Нуриллаев	
Xorijiy tajriba asosida O'zbekiston yashil iqtisodiyotini takomillashtirish yo'llari.....	1039
Xikmatova Husnora Fatxulla qizi	
Yashil iqtisodiyot sharoitida kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirishda davlatning roli	1045
Umarov Muzaffar Yusupbayevich, Otamurodov Rasulbek Batirovich, Xaitbayev Jasurbek Otaxanovich, Atadjanov Kadambay Sapayevich	
Mintaqada raqamli transformatsiya rivojlanishida moliyaviy texnologiyalarning ahamiyati.....	1052
Rustamov Jasurbek Ravshanbek o'g'li	
Tijorat banklaridan olingan kreditni qaytarishda foiz stavkalari ta'sirining tahlili.....	1058
Xanmuratov Roushenbek Xalmuxammetovich, Vaxabov.A.V	
Tabiiy va sun'iy tolalarning ekologik ta'siri va yashil ishlab chiqarish texnologiyalariga o'tish bosqichlari.....	1066
Raximov Furqat Jalalovich	
Maishiy kimyo tovarlari B2B taqsimotida chakana savdo tarmoqlari bilan marketing asosidagi strategik hamkorlik	1071
Ro'ziyeva Farzona Komiljon qizi	
Мировой финансовый кризис и его влияния на состояние экономики Узбекистана	1076
Раупова Мухлисахон Ибрахимжон кизи	
Task mapping and job scheduling implications of fdi inflows and governance quality metrics	1081
Nilufar Zikirullaeva Dilmurod qizi	

Uzoq muddatli aktivlar hisobini xalqaro standartlar asosida takomillashtirish.....	1087
Hakimov Faxritdin Abdusattorovich	

UZOQ MUDDATLI AKTIVLAR HISOBINI XALQARO STANDARTLAR ASOSIDA TAKOMILLASHTIRISH

Hakimov Faxritdin Abdusattorovich

Termiz davlat muhandislik va agrotekhnologiyalar universiteti assistenti

faxritdinhakimov72@gmail.com

ORCID: 0000-0001-6160-3049

Annotatsiya: Mazkur maqolada uzoq muddatli aktivlarni xalqaro moliyaviy hisobot standartlari asosida hisobga olish bilan bog'liq nazariy yondashuvlar hamda xorijiy va mahalliy tadqiqotchilarning ilmiy qarashlari tahlil qilinadi. Shuningdek, aktivlarni tan olish, dastlabki va keyingi baholash, shuningdek, ularni hisobga olish tamoyillarining mohiyati chuqur o'rganiladi. Tadqiqotda xalqaro standartlar amaliyotini milliy hisob tizimi bilan solishtirish orqali hisobni takomillashtirish yo'nalishlari aniqlanadi.

Kalit so'zlar: uzoq muddatli aktivlar, xalqaro standartlar, buxgalteriya hisobi, baholash usullari, tan olish mezonlari.

Abstract: This article explores theoretical approaches to accounting for long-term assets in accordance with International Financial Reporting Standards (IFRS), with a focus on the views of both foreign and domestic scholars. It examines the recognition, initial and subsequent measurement, and accounting principles of long-term assets. The study also highlights potential directions for improving asset accounting by comparing international practices with national accounting systems.

Key words: long-term assets, international standards, accounting, valuation methods, recognition criteria.

Аннотация: В данной статье рассматриваются теоретические подходы к учету долгосрочных активов в соответствии с международными стандартами финансовой отчетности, а также анализируются научные взгляды зарубежных и отечественных исследователей. Особое внимание уделено признанию, первоначальной и последующей оценке активов, а также основным принципам их учета. В исследовании предлагаются пути совершенствования учета долгосрочных активов через сопоставление международной и национальной практики.

Ключевые слова: долгосрочные активы, международные стандарты, бухгалтерский учет, методы оценки, критерии признания.

KIRISH

Bozor munosabatlariga asoslangan yangi iqtisodiy tizimga o'tish jarayonida O'zbekistonda mulkiy munosabatlar va ularni tartibga soluvchi hisob yuritish tizimining tubdan yangilanishi zarurati yuzaga keldi. Ayniqsa, bugungi iqtisodiy taraqqiyot modeli ilg'or xorijiy tajribalarga tayanishni, moliyaviy shaffoflik va hisobdorlikni ta'minlaydigan xalqaro standartlarga mos hisobot tizimini shakllantirishni talab qilmoqda. Bu borada O'zbekiston Respublikasining 2016-yil 13-apreldagi "Buxgalteriya hisobi to'g'risida"gi O'RBQ-404-sonli Qonuniga kiritilgan o'zgartishlar muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu qonunning yangi tahririga binoan, 10-modda orqali buxgalteriya hisobi subyektlariga moliyaviy hisoboting xalqaro standartlarini (MHXS) qo'llash huquqi berildi [1].

Keyingi bosqichda bu islohotlar yanada chuqurlashtirildi. Jumladan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 24-fevraldagi "Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga o'tish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PQ-4611-sonli qaroriga asosan, 2021-yil 1-yanvardan boshlab aksiyadorlik jamiyatlari, tijorat banklari va yirik soliq to'lovchi subyektlar moliyaviy hisobotlarini xalqaro standartlar asosida yuritishi belgilandi [2].

1-son MHXSda “Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari – bu Moliyaviy hisobot xalqaro standartlari qo‘mitasi tomonidan ishlab chiqilgan va qabul qilingan standartlar va sharhlardir”, deb ta’rif berilgan [3]. Mazkur yondashuvning asosiy maqsadi – turli mamlakatlar buxgalteriya amaliyotida yuzaga keladigan tafovutlarni kamaytirish, moliyaviy ma’lumotlarning solishtiriluvchanligini ta’minlash hamda umumiy standartlashtirish orqali hisobotlar sifatini oshirishdan iborat. Xususan, professor A.N. Turaev bu borada “Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari – buxgalteriya amaliyotidagi xilma-xillikni kamaytirish, tahlil imkoniyatlarini kengaytirish va ishonchlilik darajasini oshirishga xizmat qiladi”, deya ta’kidlagan [4].

Shu sababli, uzoq muddatli aktivlarning xalqaro standartlarga muvofiq hisobini takomillashtirish dolzarb masala bo‘lib, bu nafaqat hisob yuritish tizimini modernizatsiyalashga, balki iqtisodiy islohotlarning huquqiy va metodologik asoslarini mustahkamlashga ham xizmat qiladi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Xalqaro moliyaviy hisobot standartlari asosida uzoq muddatli aktivlarni tan olish, baholash va hisobga olishga doir tamoyillar yuzasidan nafaqat xorijiy, balki mahalliy iqtisodchi olimlar tomonidan ham chuqur ilmiy tadqiqotlar olib borilgan. Ayniqsa, “daromad va xarajatlar o‘rtasidagi muvofiqlik tamoyili” – ya’ni daromad olish uchun amalga oshirilgan xarajatlar aynan shu daromadlar e’lon qilingan hisobot davrida tan olinishi kerakligi ko‘plab iqtisodiy adabiyotlarda ta’kidlanadi.

Professor Ya.V. Sokolov ushbu tamoyilni qo‘llash zaruratini alohida urg‘ulagan. Unga ko‘ra, “daromad keltiruvchi xarajatlar qaysi davr daromadiga tegishli bo‘lsa, aynan o‘sha davrda aks ettirilishi lozim” [5]. Professor M.I. Kuter esa bu tamoyilni qo‘llash orqali davr xarajatlarini ishlab chiqarish tannarxiga taqqoslab baholash mumkinligini ta’kidlaydi [6].

O‘zbekistonlik iqtisodchi olimlardan professor I.N. Ismanov fikricha, aktivlarni to‘g‘ri tasniflash orqali xo‘jalik yurituvchi subyektlarning moliyaviy faoliyatini tahlil qilish va ularning holatini aniq baholash imkoniyati ortadi [7]. Shuningdek, S.N. Tashnazarovning izohiga ko‘ra, Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari (MHXS) tarkibida “III. Aktivlar, majburiyatlar va investitsiyalarga oid standartlar” degan bo‘lim mavjud bo‘lib, bu guruhga 9 ta asosiy standart kiradi [8].

Xalqaro me’yorlarga muvofiq, daromad keltirmaydigan uzoq muddatli aktivlarga yo‘naltirilgan sarf-xarajatlar bevosita zarar sifatida tan olinadi. Bu tamoyil xalqaro amaliyotda investitsion xavflarni boshqarish va aktivlar samaradorligini aniqlashda asosiy vositalardan biri sifatida qo‘llaniladi.

Shuningdek, zamonaviy yondashuvga ko‘ra, foyda – bu tadbirkorning kapitaldan foydalanish orqali olgan sof daromadi bo‘lib, u tijorat muvaffaqiyatining asosiy ko‘rsatkichlaridan biridir. Foyda kategoriyasi bevosita ishlab chiqarishning muhim omili bo‘lgan kapital bilan bog‘liqdir [9].

Xulosa shuki, buxgalteriya hisobining asosiy tamoyillari uzoq muddatli aktivlarni hisobga olish bo‘yicha konseptual va metodologik asoslarni belgilab beradi. Ular orqali aktivlarning moliyaviy hisobdagi aks ettirilishi, ularning bahosi, amortizatsiya hisoboti va tahliliy imkoniyatlari aniq mezonlar asosida yuritilishi ta’minlanadi [10].

TADQIQOT METODOLOGIYASI

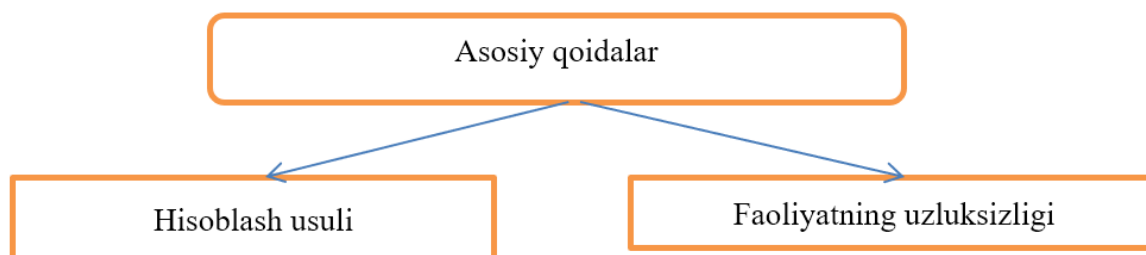
Mazkur ilmiy maqolada nazariy va amaliy jihatdan asoslangan tadqiqot metodlariga keng e’tibor qaratildi. Xususan, ilmiy asoslangan xulosalarga kelish jarayonida induktiv va deduktiv tahlil yondashuvlari qo‘llanildi. Uzoq muddatli aktivlarning xalqaro standartlarga muvofiq hisobga olinishi bilan bog‘liq jarayonlar chuqur monografik kuzatuv asosida o‘rganildi. Bundan tashqari, omillarga asoslangan tahlil uslubi orqali mavjud yondashuvlar o‘zaro solishtirildi va ularning samaradorlik darajasi aniqlab berildi.

Tadqiqotda analitik yondashuvlar doirasida sintez, muqobil taqqoslash, tushunchalararo bog‘liqlikni aniqlash usullari ham qo‘llanildi. Bularning barchasi uzoq muddatli aktivlar hisobi bo‘yicha mavjud nazariy qarashlarni amaliy jihatdan chuqurlashtirishga xizmat qildi. Shuningdek, xalqaro va milliy buxgalteriya hisobi tizimlaridagi o‘ziga xosliklarni qiyosiy tahlil qilish orqali maqolada taklif etilgan ilmiy asosli xulosalar shakllantirildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Shuni alohida ta’kidlash joizki, xalqaro moliyaviy hisobot standartlarida belgilangan asosiy tamoyillar va konseptual yondashuvlarning katta qismi O‘zbekiston Respublikasi tomonidan ham qabul qilingan buxgalteriya hisobining konseptual tizimiga mos keladi. Bu esa mamlakatimizda amalga oshirilayotgan moliyaviy hisobot tizimining xalqaro standartlarga integratsiyalashuv darajasini ko‘rsatadi.

Xususan, xalqaro buxgalteriya hisobi standartlarida quyidagi asosiy qoidalar muhim tamoyil sifatida belgilangan(1-rasm):

1-rasm. Xalqaro buxgalteriya hisobi andozalarining asosiy qoidalari.

O'zbekiston Respublikasi milliy buxgalteriya hisobi standartlarida buxgalteriya hisobining to'rtta asosiy tamoyili shakllantirilgan. Shu bilan birga, buxgalteriya hisobida mavjud bo'lgan ko'plab tamoyillar orasidan aynan uzoq muddatli aktivlarni hisobga olishga xizmat qiladigan, hisobot yuritishning usul va uslubiylarini belgilab beruvchi tamoyillarni ajratib ko'rsatish muhim vazifa sifatida qaralmoqda. Ushbu maqolada uzoq muddatli aktivlarni hisobga olishga doir asosiy tamoyillar yoritilgan bo'lib, ular amaliyotda qanday tatbiq etilishi mumkinligi tahlil qilingan(2-rasm).

2-rasm. Moliyaviy hisobot tarkibidagi axborotlarning sifat tasniflari.

Bizning fikrimizcha, yuqorida bayon etilgan ilmiy qarashlar uzoq muddatli aktivlar tarkibini Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari (MHXS) talablariga muvofiqlashtirish, ularni uyg'unlashtirish va amaliyotda tatbiq etishga xizmat qiladi. Uzoq muddatli aktivlar xo'jalik yurituvchi subyekt faoliyatida ishtirok etuvchi asosiy iqtisodiy resurslardan biri hisoblanadi va ularning samarali boshqaruvi moliyaviy barqarorlikning muhim omilidir.

Shu bilan birga, yangi iqtisodiy munosabatlar sharoitida bu iqtisodiy kategoriya hali yetarlicha chuqur tadqiq etilmagan bo'lib, mavjud tasnif va yondashuvlar amaliyotda to'laqonli ishlatilmayapti. Shu sababli, uzoq muddatli aktivlarning asosiy turlarini ajratish va ularni har tomonlama iqtisodiy, huquqiy va funksional mezonlar asosida tavsiflab berish dolzarb ilmiy vazifadir.

Shuni ta'kidlash joizki, mazkur tadqiqotlar uzoq muddatli aktivlarga doir ayrim nazariy masalalarni aniq xo'jalik yurituvchi subyektlar misolida o'rganishga va ularning amaliy faoliyatiga tatbiq etishga yo'naltirilgan. Ayniqsa, o'z faoliyatini tugatayotgan yoki tugatish bosqichida turgan korxonalar uchun uzoq muddatli aktivlarni baholashda realizatsion qiymat usulini qo'llash maqsadga muvofiqdir. Bunday hollarda quyidagi vaziyatlar yuzaga kelishi mumkin(1-jadval):

1-jadval. Uzoq muddatli aktivlarni baholashda realizatsion qiymat usuli qo'llaniladigan holatlar tahlili.

T/r	Uzoq muddatli aktivlarni baholashda realizatsion qiymat usulini qo'llanishi
1	.Yuridik shaxs aktivlarining realizatsion qiymati kreditorlarning qarzini qoplash uchun yetarli
2	Yuridik shaxs aktivlarining realizatsion qiymati kreditorlar talabini qondira olmaydi va ular o'zlariga tegishi .mumkin bo'lgan ulushining bir qismini oladi
3	.Yuridik shaxs aktivlari realizatsion qiymati qarzlardan ancha ko'p va u qarzlarni to'lagigicha yopish uchun yetarli

Shunday qilib, korxona faoliyatining uzluksizligi tamoyilini uzoq muddatli aktivlar buxgalteriya hisobi amaliyotiga tatbiq etgan holda, uni quyidagicha ifodalash mumkin: faoliyatini davom ettirayotgan korxonaning uzoq muddatli aktivlari balans qiymatida – ya'ni dastlabki, joriy tiklanish bahosi, bozor bahosi yoki qoldiq qiymat asosida baholanadi. Biroq, agar korxona o'z faoliyatini tugatish bosqichiga kirs va oraliq tugatish balans tuzilayotgan bo'lsa, uzoq muddatli aktivlar realizatsion (sotish) qiymat asosida baholanadi.

Moliyaviy hisobotlarni tuzish tartibining konseptual asoslaridan biri sifatida hisoblash tamoyili e'tirof etiladi. Ushbu tamoyil xo'jalik faoliyatining muayyan davrini tavsiflab beradi. Ya'ni, xo'jalik operatsiyalari hisobda ularning real harakatlari sodir bo'lgan vaqtda emas, balki ular taalluqli bo'lgan hisobot davri kontekstida tan olinadi. Boshqacha aytganda, hisoblash tamoyili – buxgalteriya hisobida sodir bo'lgan har bir iqtisodiy voqeani aynan tegishli hisobot davrida aks ettirish zaruriyatini ifodalaydi.

Aynan shu sababli, korxona faoliyatini yakunlayotgan vaqtda aktivlarni baholashda ularni bozorga chiqarib sotishdan olinishi mumkin bo'lgan real qiymatlar asosida daromadlarni aniqlash imkoniyati yuzaga keladi. Bu esa moliyaviy natijalarning aniqroq ko'rsatkichlarda ifodalanishiga xizmat qiladi.

Moliyaviy hisobning xalqaro standartlarida esa hisoblash tamoyiliga kengroq talqin berilgan bo'lib, ushbu tamoyil quyidagi to'rtta asosiy tarkibiy qism orqali ifodalanadi(2-jadval):

2-jadval. Moliyaviy hisobning xalqaro standartlarida buxgalteriya hisobi tamoyillarining tarkibiy qismlari.

T/r	Moliyaviy hisobning xalqaro standartlarida buxgalteriya hisobi tamoyillarining tarkibiy qismlari
1	Operatsiya va hodisalar pul va uning ekvivalentlarining kelib tushishiga qarab emas, balki ular haqiqatda amal- ga oshishiga qarab tan olinadi
2	Operatsiya va hodisalar qaysi davrda amalga oshirilganligiga qarab o'sha davrning moliyaviy hisobotlarida ;ko'rsatiladi va hisob registrlarida qayd qilinadi
3	Xarajatlar moliyaviy natijalar to'g'risidagi hisobotda bevosita ko'rilgan zararlar va ishlab topilgan aniq daromadlar ;solishtirilganda tan olinadi
4	Taqqoslash konsepsiyasining qo'llanishi buxgalteriya balansida aktiv va majburiyatlarni belgilamaydigan .moddalar bo'lishiga yo'l qo'ymaydi

Bizning fikrimizcha, hisoblash tamoyilini quyidagi uchta asosiy tarkibiy qismga ajratish mumkin: xarajatlarni aniqlash tamoyili, daromadlarning xarajatlarga muvofiqligi tamoyili va qayd qilish tamoyili. Xarajatlarni aniqlash tamoyili shuni anglatadiki, xarid qilingan aktivlar uchun to'langan pul mablag'lari va ularning ekvivalentlari o'z-o'zidan xarajat sifatida tan olinmaydi. Aksincha, bu mablag'larni to'lash majburiyatining vujudga kelishi xarajat deb hisoblanadi.

Daromadlarni qayd qilish tamoyiliga ko'ra, daromadlar qaysi hisobot davrida yuzaga kelgan bo'lsa, ular uchun pul mablag'lari amalda tushgan-tushmaganidan qat'i nazar, aynan o'sha davrda e'tirof etilishi lozim. Amaldagi buxgalteriya hisob siyosatida esa daromadni tan olish mezon sifatida mulk huquqining sotuvchidan xaridorga o'tgan vaqti qabul qilingan.

Uzoq muddatli aktivlarga doir operatsiyalarda, xususan, ularni vaqtincha foydalanishga topshirish orqali ham daromad olish mumkin. Daromadlarning xarajatlarga muvofiqlik tamoyili esa shuni ko'zda tutadiki, daromad olish uchun amalga oshirilgan xarajatlar aynan shu daromad aks ettirilgan davrda hisobga olinadi.

Mazkur tamoyilning amaliyotda qo'llanishi murakkab bo'lsa-da, xalqaro va mahalliy iqtisodchilar bu tamoyil zarurligini ta'kidlamogda. Professor Ya.V. Sokolov ushbu tamoyilni "daromad keltiruvchi xarajatlar aynan shu daromad tegishli bo'lgan davrga taalluqli bo'ladi" deb izohlaydi [5]. Professor M.I. Kuter fikricha, bu tamoyil orqali davr xarajatlarini ishlab chiqarish tannarxiga taqqoslash imkoniyati vujudga keladi [6].

Mahalliy iqtisodchi olimlardan professor I.N. Ismanov ta'kidlaganidek, aktivlarni to'g'ri tasniflash orqali xo'jalik yurituvchi subyektlarning moliyaviy faoliyatini chuqurroq tahlil qilish va baholash mumkin bo'ladi [7]. Amaliyotda muvofiqlik tamoyilini to'liq joriy etish qiyin bo'lsa-da, xorijiy tajribada buxgalteriya hisobining maxsus usullaridan foydalaniladi. Bular "konstatasiyalash" va "transformatsiyalash" usullari bo'lib, agar xarajatlar va daromadlar bir hisob davriga tegishli bo'lsa, konstatasiya, ikki yoki undan ortiq davrga taalluqli bo'lsa, transformatsiya usuli qo'llaniladi.

Xalqaro standartlar doirasida uzoq muddatli aktivlarni hisobga olishda “ehtiyotkorlik tamoyili” alohida e’tibor talab etadi. Bu tamoyil O’zbekistondagi amaliyotga mos kelishi mumkinmi, degan savol tug’iladi. Uzoq muddatli aktivlarning ba’zi turlarida ikki xil ehtiyotkorlik konsepsiyasi mavjud:

Dinamik buxgalteriya hisobiga ko’ra, faqat sotish yoki boshqa sabablarga ko’ra foydalanilmaydigan aktivlar bo’yicha real bahoni aniqlash lozim;

Statik buxgalteriya hisobiga ko’ra esa hali sotilmagan aktivlarning potensial zarari inobatga olinadi.

Statik yondashuv amaliy buxgalteriya hisobotlarida keng qo’llanilmasa-da, ehtiyotkorlik tamoyili uni tatbiq etishga imkon yaratadi. Iqtisodchi olim S.N. Tashnazarovning fikricha, Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari doirasida “III. Aktivlar, majburiyatlar va investitsiyalar” guruhiga 9 ta standart kiritilgan [8].

Buxgalteriya hisob qoidalariga ko’ra, egalik huquqiga asoslangan holda, obyekt foyda keltirsa-da yoki keltirmasa-da, u uzoq muddatli aktiv sifatida tan olinadi. Xalqaro andozalarda esa foyda keltirmaydigan aktivlarga qilinadigan xarajatlar moliyaviy zarar sifatida baholanadi. Foyda esa, mohiyatan, tadbirkorning daromad shakli bo’lib, kapitaldan foydalanish natijasida yuzaga keladi. Bu holat foyda tushunchasining ishlab chiqarishdagi asosiy omil – kapital bilan uzviy bog’liq ekanligini anglatadi [9].

Shunday qilib, ehtiyotkorlik tamoyilining qo’llanilishi mamlakatimizda amalga oshirilayotgan fiskal siyosat bilan muvofiqlashtirilgan holda olib borilishi lozim. Uzoq muddatli aktivlar buxgalteriya hisobida davriylik, moliyalashtirish, joriy va kelajak davr xarajatlarini alohida hisobga olish kabi metodologik yondashuvlar bilan birga olib boriladi.

Davriylik tamoyiliga ko’ra, aktivlarni sotib olishdagi yirik xarajatlar bir martada emas, balki turli hisobot davrlariga taqsimlanadi. Shu sababli, aktivlarning dastlabki bahosi aniqlanib, ularni ishlatish davri belgilanadi va har bir yilga to’g’ri keluvchi qismi aniqlanadi.

Shuningdek, joriy, kelgusidagi va kapital xarajatlarni alohida hisobga olish usuli orqali korxonaning uzoq muddatli aktivlar sotib olish bilan bog’liq xarajatlari buxgalteriyada aniq aks ettiriladi. Ushbu xarajatlar korxona tomonidan pul to’lash, debitorlik qarzlari yoki boshqa aktivlar bilan almashtirish orqali amalga oshiriladi. Bu xarajatlar aktivlarning qiymatini oshiradi va ularning qismi joriy, qismi esa kelajak davrlarga tegishli bo’ladi. Shu sababli, xarajatlarni joriy, kelajak va kapital xarajatlarga ajratish juda muhim.

Xulosa shuki, “buxgalteriya hisobining asosiy tamoyillari uzoq muddatli aktivlarni hisobga olishning konseptual asosini belgilaydi” [10]. Shuning uchun har bir xo’jalik yurituvchi subyekt o’z hisob siyosatini shakllantirishda ushbu tamoyillarga asoslanishi lozim.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Xulosa qilib aytish mumkinki, buxgalteriya hisobining asosiy tamoyillari uzoq muddatli aktivlarni hisobga olishning konseptual asosini belgilaydi. Shu boisdan, xo’jalik yurituvchi subyektlarda hisob siyosatini ishlab chiqish va unga qat’iy amal qilishda ushbu tamoyillarni to’liq inobatga olish muhim ahamiyat kasb etadi.

Uzoq muddatli aktivlarni tan olishga oid tamoyillardan kelib chiqib, quyidagi mezonlar asosida yondashish lozim:

- Aktiv bir yildan ortiq muddatda foydalanishga mo’ljallangan bo’lishi;
- Aktiv ustidan subyektning nazorati mavjud bo’lishi;
- Kelgusida ushbu aktiv orqali iqtisodiy foyda olinishi kutilishi kerak.

Ikkinchidan, aktivlarning uzoq muddatli yoki joriy aktivlar sifatida tasniflanishi ularning xizmat muddati asosida belgilanadi. Shu bois, aktivning iqtisodiy umri aniqlanishi va ularning buxgalteriya hisobida moliyaviy holat haqidagi hisobotda to’liq va aniq aks ettirilishi zarur.

Uchinchidan, uzoq muddatli aktivlar tarkibi quyidagi moddalarga asoslanib turkumlanishi maqsadga muvofiq: gudvillus, asosiy vositalar, nomoddiy aktivlar, sho’ba korxonalardagi moliyaviy investitsiyalar, assotsiatsiyalashgan korxonalardagi investitsiyalar, boshqa uzoq muddatli moliyaviy investitsiyalar hamda uzoq muddatli debitorlik qarzlari.

Uzoq muddatli aktivlarni hisobga olishda quyidagi xalqaro va milliy buxgalteriya hisobi standartlariga tayanish lozim: 1-BHXS, 8-BHXS, 16-BHXS, 7-BHXS, 38-BHXS, 40-BHXS, 1-MHXS, 3-MHXS, 5-MHXS, 9-MHXS, 10-MHXS, 15-MHXS.

Shuningdek, uzoq muddatli aktivlar fundamental va sifat tavsiflariga ko’ra quyidagi mezonlar asosida turkumlanishi zarur: ishonchlilik, ahamiyatlilik, haqqoniy taqdim etish (ya’ni to’liqlik, neytrallik, xatolardan xoli bo’lish), taqqoslanuvchanlik, tekshiruvchanlik, o’z vaqtidalik va tushunarlilik.

Yuqoridagilardan kelib chiqqan holda, uzoq muddatli aktivlarni tan olishda xalqaro standartlarning mezonlariga asoslanish zarur bo’lib, bu esa moliyaviy hisobotlarning asosiy prinsiplaridan biri hisoblangan uzluksizlik tamoyilini ta’minlashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasining "Buxgalteriya hisobi to'g'risida"gi Qonuni, yangi tahriri (2016–yil 13–apreldagi O'RQ–404–son).
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020–yil 24–fevraldagi PQ–4611–son "Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga o'tish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi qarori.
3. Международные стандарты финансовой отчетности: Издание на русском языке. – М.: "АСКЕРИ-АССА", 2016.
4. To'raev A.N., Eshonqulov A.A. Konsolidatsiyalashgan moliyaviy hisobotlarni xalqaro standartlar asosida tuzish va taqdim etish tartibi //Arxiv ilmiy tadqiqotlar. – 2022. – T. 2. – № 1.
5. Norbekov D., To'rayev A., Raxmonov Sh. Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari. O'quv qo'llanma. – T.: Iqtisod-moliya, 2018. – 350 b.
6. Sokolov Ya.V. Osnovy teorii bukhgalterskogo ucheta. – M.: Finansy i statistika, 2002. – S. 48.
7. Kuter M.I. Teoriya i printsipy bukhgalterskogo ucheta. – 2000.
8. Ismanov I.N. Aktivlar tushunchasining iqtisodiy mazmuni va ularni hisobga olishning ayrim munozarali jihatlari // Ekonomika va moliya (O'zbekiston). – 2016. – № 2. – B. 39–45.
9. Tashnazarov S.N. Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari va ularga o'tish zaruriyati //Ekonomika va moliya (O'zbekiston). – 2016. – № 7. – B. 48–54.
10. Khakimov F.A., Turanov M.S. The Economic Essence of Profit and the Initial Theoretical Foundations of its Formation //Eurasian Research Bulletin. – 2022. – T. 6. – B. 95–97.
11. Abdusattorovich K.F. Principles of Recognition, Assessment and Accounting of Long-Term Assets in International Account Templates //Web of Scientist: International Scientific Research Journal. – 2022. – T. 3. – № 11. – B. 1133–1138.

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Oloviddin Sobir o'g'li

2025. № 4

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.
Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: @iqtisodiyot_77

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>
